

ROLUL TERAPEUTIC AL ÎNVĂȚĂTURII DE CREDINȚĂ *THE THERAPEUTIC ROLE OF FAITH TEACHING*

Pr. Prof. Univ. Dr. habil. Mihai HIMCINSCHI,
Facultatea de Teologie Ortodoxă
Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia,
ROMÂNIA
Email: himmihai@yahoo.com

Abstract

The Orthodox Church has always maintained an essential and organic conceptual relationship between dogma and the spiritual life of both the Church as a whole and of Christians and individual members of the Church. The role of dogma in the life of Christians cannot be restrained to simply mental assertions of revealed truths but must permeate every aspect of the existence that we as believers, being a society of redeemed humans that showcase the restoration of all things in Christ, live on Earth until the coming age. In this study we will review important aspects of the therapeutic outlook on dogmas that the Orthodox Church in particular and Eastern Christianity in general has had since the beginning, discovering that what is commonly defined as “Orthodoxy” is nothing else than the right mode of existence which God, as our Creator, has intended for us since the Garden of Eden.

Keywords: Church; therapeutic; faith teaching; Orthodoxy; moral;

INTRODUCERE

Învățătura de credință a Bisericii Ortodoxe este revelată de Dumnezeu Preasfânta Treime și are trei etape distincte: etapa edenică, a Vechiului Testament și a Noului Testament, culminând cu Întruparea Fiului Lui Dumnezeu, în Persoana divino-umană a Mântuitorului Hristos, apoi încheindu-se cu moartea ultimului apostol.

Deși Biserica recunoaște faptul că Sfânta Tradiție este egală, ca valoare soteriologică, cu Sfânta Scriptură nu a emis niciodată pretenția că prin aceasta Revelația dumnezeiască ar avea un caracter deschis. În Biserica Ortodoxă, de două mii de ani, fondul revelat nu se poate schimba, nu se poate dilua sau relativiza prin completarea cu învățături ce provin de la oameni. Revelația este, deci, un proces închis ca fond, iar ca formă expozitivă poate fi formulată, expusă, comentată și actualizată permanent fiind răspunsul mereu viu la problemele mântuirii neamului omenesc, indiferent prin ce perioadă istorică trece acesta.

Necesitatea actualizării permanente a fundamentelor pe care credința noastră se sprijină nu e deloc nouă. Întâlnirile anuale cu profesorii de *Religie* capătă, din ce în ce mai mult, nu numai un imperativ didactic - pentru care merită efortul toate felicitările - ci un imperativ misionar de reevaluare a conținutului soteriologic sintetizat în scurtele definiții dogmatice sau mărturisiri de credință. Aș da aici doar un exemplu. În perioada interbelică era obiceiul ca tinerii și profesorii de misiune să se întâlnească la așa numitele *Cursuri de vară* în cadrul *Universității populare Nicolae Iorga*. La Vălenii de Munte-Prahova, în anul 1930, tema de discuție era *Dogma ortodoxă în cugetarea și viața poporului nostru*. Interlocutorul afirma atunci că „astăzi ca și odinioară trebuie constatat că, instrucțiunea religioasă,

cunoștințe religioase ale poporului nostru sunt extrem de reduse, iar în ce privește dogma sau dogmele fundamentale nefiind în stare să-ți formuleze. Așa-i și cu poporul nostru. El crede în chip atavic. El are săpată adânc în sufletul lui dogma creștină ortodoxă și chiar dacă nu este în stare să și-o formuleze când îl ispitești reacționează însă de îndată de vine cineva să i-o atingă”.¹

1. CARACTERUL TERAPEUTIC AL ÎNVĂȚĂTURII DE CREDINȚĂ

Dogma ortodoxă, adică Ortodoxia în sine, este un dat ontologic, nu este doar un termen abstract, ci este o pluralitate și sinteză duhovnicească a celor aleși de Dumnezeu pentru a formula, sintetiza și transmite generațiilor adevărul despre Adevărul întrupat. Nimeni nu ne poate învăța adevărul, dacă această perspectivă nu o avem în noi încă de la *Facere*. Părintele Rafael Noica, după multe căutări confesionale în Apus, avea să redescopere această perspectivă ca fiind identică cu firea omului în Rai, înainte de păcat. Așadar, dogma este un rod al vieții ecleziale în libertatea de expresie a Duhului Sfânt prin sfinții aleși și fără acest rod dogmele ar simple enunțuri teoretice fără nici o legătură între ele și între ele noi creștinii, s-ar exclude astfel aspectul creator și pnevmatic al comunității aflate în comuniune cu Sfânta Treime și actul sinergic de coparticipare la realizarea sinergică a planului de mântuire a întregii lumi.

Ca necesitate apologetică, cât și misionară, Biserica, prin oamenii aleși și plini de Duhul Sfânt - de la proroci, apostoli, sfinți părinți și până la călugării și duhovnicii îmbunătățiți din zilele noastre - a formulat sintetic și nealterat învățătura de credință revelată de Dumnezeu în ceea ce teologii numesc dogme. Propriu-zis, *învățătura de credință* a Bisericii, ca termen, este sinonimică cu *dogma*, care în Noul Testament deși are mai multe sensuri: *edict, poruncă* (Lc. 2, 1; Fapt. 17, 7), *poruncă a Legii* (Efes. 2, 15), *dogmele lui Hristos* (Col. 2, 14) s-a identificat cel mai mult cu *învățăturile apostolilor* (Fapt. 16, 4).

Textul noutestamentar, care scoate cel mai în evidență *caracterul terapeutic al învățăturii de credință, adică al dogmelor*, este cel din Epistola către Coloseni a Sfântului Apostol Pavel: *Ștergând (Hristos) cu dogmele zapisul (însemnarea) ce era asupra noastră, care era potrivnic(ă) nouă și pre acela l-au luat din mijloc, pironindu-l pe Cruce* (Col. 2, 14).

Dogma ortodoxă este prezentă activ și creează efecte imediate în cadrul comunității ecleziale și nu este în conflict rațiunea și cu ideile conștiinței religioase ale omului contemporan, ci este în primul rând experiența conținutului credinței ecleziale.

Scopul principal al Sfinților Părinți era acela de a tămădui, respectiv vindeca, firea umană căzută sub robia păcatului. Această vindecare își avea debutul în propovăduirea învățăturii lui Hristos și despre cum aceasta poate coborî la nivelul societății general umane, ceea ce mai târziu Biserica avea să cuprindă în mărturisirile sale de credință definind mântuirea în și prin Iisus Hristos drept vindecarea și ieșirea de sub robia păcatului și a morții și dobândirea vieții veșnice, terminologie ce contribuie și la tămăduirea oamenilor, a credincioșilor, de aceea, *dogma este o terapie dogmatică*, adică are o însemnătate terapeutică. Astfel stând lucrurile, criteriile teologiei ortodoxe *nu sunt dogmatice formal, ci terapeutice*². Terapie patristică înseamnă a vindeca prin conținutul acesteia, nu printr-o interpretare speculativă a ei, prin medicament și nu prin echivalente generice, iar începutul acestei este

¹ Nicolae IONESCU, *Dogma ortodoxă în cugetarea și viața poporului nostru*, Tipografia Capitalei, București 1931, p. 7 și 9.

² IEROTHEOS, Mitropolitul Nafaktosului, *Dogmatica empirică după învățăturile prin viu grai al Părintelui Ioannis Romanidis*, Vol. I, *Dogmă-Morală-Revelație. Prezentare critică*, trad. Tatiana Petrache, Editura Doxologia, Iași 2014, p. 123.

Hristos, de la Tatăl în Duhul Sfânt. Vindecarea este mereu hristocentrică pentru că transcendența, ca putere vindecătoare de sus, se descoperă în imanența Întrupării Fiului lui Dumnezeu, ca Adevăr și Terapeut desăvârșit Care va restaura vindecând întreg universul.

Biserica, prin sfinții care au formulat dogmele, propune conținutul acestora ca reacție împotriva derapajelor contaminante ce îndepărtează pe om de izvorul vieții veșnice și autentice revelate de Dumnezeu prin Fiul Său întrupat, Domnul nostru Iisus Hristos. Aflat înafara vieții liturgice autentice, viață care de fapt are contribuția majoră în păstrarea și formularea corectă a învățaturii de credință, sufletul rătăcitor se îmbolnăvește cu toate facultățile sale spirituale: rațiune, voință și sentiment.

Rațiunea devine speculativă, formulările dogmatice sunt supuse unui intelectualism abstract care-și permite fie să completeze revelația, fie să excludă elemente definitorii din cuprinsul acesteia, cu alte cuvinte omul se substituie lui Dumnezeu reiterând calea revelației după propriile sale șabloane, pretenții și neputințe. Dogma „se exprimă rațional, însă caută întotdeauna să treacă dincolo de concepte. Intervine aici un moment necesar al *neputinței* gândirii umane în fața tainei care dorește să se facă cunoscută. O teologie care se constituie în sistem este întotdeauna primejdioasă. Ea încarcerează în sfera închisă a gândirii realitatea spre care trebuie să se deschidă gândirea”.³

Voința, slăbită de dorința luciferică de a controla și reformula defectuos revelația, caută a se impune prin ideea de lider ce manipulează noile direcții rătăcitoare chiar sub identitatea autorului lor. Spre exemplu, există credincioși creștini care se autointitulează după numele mentorului lor, nu după Izvorul revelației, care este Hristos: lutherani, calvini, russeliști etc., sau credincioși necreștini ce poartă până azi numele mentorului sau a inițiatorului de religie: mahomedani, budiști etc.

În cazul sentimentului uman, manipularea este mult mai facilă prin alunecarea în falsa evlavie sau sentimentalism religios neacoperit de o doctrină clară sau *teognosie prin care învățătura de credință autentică are întotdeauna o prioritate evidentă*.⁴ Pietismul apare în spiritualitatea creștină în vremea când dogmele Bisericii erau desconsiderate, trecute la umbra unei tradiții străine de duhul apostolic primar, iar cultul liturgic aproape absent, și aceasta în favoarea unei preocupări strict orientate spre lecturarea deficitară și interpretare individuală a textului Sfintei Scripturi, or, dogma în sine este prin excelență o laudă liturgică.

Ca *Stâlp și Temelia a Adevărului* (I Tim. 3, 15), Biserica a sesizat, dintru începuturile sale, contaminarea și derapajele vieții hristocentrice în primul rând la nivelul cultului liturgic, mediu și prezență harică, întreținută personală, intercomunală, cât și învățătorească. Ezeziile au fost considerate nu doar simple abateri de la dreapta învățătură, ci adevărate boli ai Trupului tainic al lui Hristos care este Biserica. În acest sens, generate din experiența în Duhul Adevărului, a unei viețuirii curate în har, cât și a iluminării facultăților sufletești, dogmele au fost formulate ori de câte ori a apărut o falsă învățătură. Biserica nu formulează dogme dintr-un instinct speculativ sau în urma unei concepții elitiste a unor slujitori sau credincioși ai ei. Contrară vieții Bisericii și spiritualității ei liturgice, ezezia este văzută ca o barieră în calea purificării, iluminării și desăvârșirii credinciosului din mediu eclezial și era întotdeauna însoțită de combaterea și reafirmarea dreptei învățături prin lucrarea catehetică și omiletică considerate terapii și prilejuri de tămăduire a efectelor negative create de eretici. „Sfinții Părinți, având drept scop terapia, încercau să găsească o terminologie comună. În esență, din

³ Vladimir LOSSKY, *Introducere în teologia ortodoxă*, trad. Lidia și Remus Rus, Editura Enciclopedică, București 1993, p. 15.

⁴ *Pe larg*, Calinic BERGER, *Teognosia. Sinteza dogmatică și duhovnicească a părintelui Dumitru Stăniloae*, trad. ierom. Nectarie Dărăban, Editura Deisis, Sibiu 2014, p. 5.

perspectiva structurii lăuntrice a Bisericii, care înseamnă curățire, luminare, îndumnezeire, viață liturgică și toate celelalte, nu era nevoie de formularea asta, ci a fost nevoie din motive catehetice, ca în felul acesta credincioșii să poată fi păziți de eretici și să știe cine sunt adevărații învățători, pentru a putea afla tămăduire, care tămăduire nu există la eretici”,⁵ fapt pentru care nu există terapie fără mărturisirea adevărului, chiar dacă vorbim despre terapie medicală, psihologică etc., ca urmare ereticii au pervertit regula adevărului și propovăduiesc false terapii pornind întotdeauna de la un suport teoretic, de la un fals dogmatic.

Terapia ortodoxă presupune o capacitate definitorie a omului, creat după chipul lui Dumnezeu (Fac. 1, 26), o capacitate a naturii proprii de a se integra vieții dumnezeiești și îndumnezeitoare, acesta fiind punctul inițial terapeutic prin care sunt reconstruite lăuntric toate facultățile noastre cognitive. „Dogmele sunt sacramente divino-umane și veșnice. Minte umană nu poate nici să le cuprindă integral, nici să le supună propriei imaginații. *Cele sfinte aparțin sfinților!* Nu putem înțelege dogmele în totalitate, ci doar până la un anumit punct, și numai în Duhul lui Hristos, cu o minte hristică”.⁶

În ființa sa, Ortodoxia este organică, iar credincioșii săi au această putere de a se autocunoaște ca fiind supuși greșelii, dar și dețin puterea de a se vindeca: *V-am dat putere să călcați peste șerpi și peste scorpii* (Lc. 10, 19), or, vindecarea nu se poate realiza decât în cadrul Persoanei divino-umane a Mântuitorului Hristos Care este culmea Revelației și terapeutul tuturor conștiințelor umane care sunt sau care doresc să fie religioase și practice. *În și prin* Iisus Hristos terapia ființei umane este completă datorită faptului că nu există alte terapii paralele sau mai complete decât aceasta, pentru că spiritualitatea ortodoxă este hristocentrică și completă. „Dar dacă nu există nici o dezvoltare în *conținutul* dogmatic – adică în persoana lui Hristos, Cel totdeauna identic cu Sine -, ci doar în formulările și în legătura acestui conținut cu lumea în schimbare, ce importanță aveau definițiile doctrinare și declarațiile sinodale pentru bizantini? Însuși textul lor ne dă răspunsul: ... accentuează explicit că definițiile doctrinare nu sunt scopuri în sine... trec la definirea chestiunilor de doctrină numai pentru a exclude interpretările greșite propuse de eretici”⁷, adică au rol de vindecare a derapajelor bolnăvicioase aflate înafara Trupului tainic și deplin sănătos al Bisericii.

Conștientă de această realitate, Biserica își deschide larg porțile dialogului cu religiile necreștine, cât și cu grupările confesionale creștine având conștiința de mediu terapeutic desăvârșit al ontologiei umane. Dogmele sunt singurele instrumente care evidențiază, clar și concis, planul de mântuire a neamului omenesc: îndumnezeirea omului și a întregii creații, adică sensurile ultime ale existenței universal-cosmice, adică vindecarea totală de cele trei suferințe post-edenice: stricăciunea firii, păcatul și moartea. Neajunsurile, constatate în cadrul dialogurilor teologice, pornesc de la obiectivizarea credinței individuale în Hristos, care de cele mai multe ori se face cu intenție bună, dar printr-un derapaj cauzat de firea și judecata umană slăbită de urmele păcatului și a stricăciunii. Acestea nu pot vindeca datorită perspectivei inverse în abordarea problemelor. Niciodată nu se pornește de la medic la medicament, ci de la medicament spre eradicarea bolii. Hristos este și *Medicul* și *Tratamentul*, și *Învățătorul* și *învățătura*, iar dogmele exprimă cel mai corect această realitate taumaturgică și cu cât credința de vindecare cu ajutorul lor este mai evidentă, cu atât este mai

⁵ IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *op. cit.*, p. 122.

⁶ Justin POPOVITCH, *Philosophie orthodoxe de la vérité. Dogmatique de l'Eglise Orthodoxe*, Tome IV, Collection *La Lumière du Thabor*, Paris 1997, p. 195.

⁷ John MEYENDORFF, *Teologia bizantină*, trad. Alexandru I. Stan, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 1996, p. 21.

evidentă și acceptarea lor. „Evidența, sau adevărul a ceea ce se impune, este proporțională cu presiunea realității ei, prin Revelație”.⁸

Ca tratament ontologic, Biserica propune dogmele, nu le impune pentru că acestea nu au fost formulate pentru a fi simplu admirate, adică nu au un caracter formal, ci trăite, adică caracter terapeutic, după cum nici un medicament nu este fabricat pentru a fi contemplat în sine însuși, ci pentru a fi de folos celui care suferă. Dogma este o intimitate trăită între om și Dumnezeu, este o terapie care are punct plecare existența dumnezeiască devenită vindecare și accesibilă ca lucrare în experiența creștină. „Partea terapeutică e cea mai importantă dintre toate, pentru că omul, dacă nu trece prin terapie, degeaba primește pur și simplu dogmele, după cum spun Părinții. Pentru că scopul dogmelor e de-a fi folosite ca medicamente pentru tămăduirea omului. Deci dogma este un medicament”.⁹ Caracterul *dumnezeiesc* și *obligatoriu* al dogmei ține doar de voința sufletului bolnav care vrea, sau nu, să se vindece, adică să se mântuiască, pentru că „creștinismul este în primul rând o viață nouă adusă în lume de Hristos și trăită în unire cu El, viață care constituie esența Bisericii și se transmite din generație în generație prin Duhul Sfânt, se afirmă că dogmele sunt temeliile sau normele acestei vieți care, rămânând mereu aceleași, rămân și ele neschimbate... Viața noastră în Hristos, fiind o viață ce înaintază pe calea mântuirii de păcat și de moarte, dogmele, ca expresii teoretice ale acestei vieți, indică modul în care se desfășoară mântuirea noastră, adică au un sens soteriologic”.¹⁰

Deplina *restaurare* a firii umane căzute, bolnavă și îndepărtată de comuniune cu Preasfânta Treime, nu poate avea loc înafara lui Hristos și a Bisericii Sale, de aceea instrumentele acestei vindecări sunt exprimate, în primul rând, printr-o învățătură de credință clară și obiectivă. Abateră de la conținutul acestora implică, în mod direct, riscul dobândirii vieții veșnice (In. 17, 3) care presupune cunoașterea mesajului soteriologic, propriu-zis *anatema* în Biserică era doar o recunoaștere a căderii din conținutul Adevărului și implicit dezvoltarea unei alte vieți spirituale paralele, sau chiar contrare, celei ecleziastice, ceea ce nu este doar contrar, ci chiar stare bolnăvicioasă din punct de vedere duhovnicesc care ratează traiectoria către luminare și îndumnezeire, cale pregătită și îndreptată de Biserică tuturor credincioșilor prin dimensiunea ascetică, mistică, doxologică și mai ales liturgică a vieții ecleziale. „Formulăm dogme despre Dumnezeu, dar aceste dogme nu-L exprimă pe Dumnezeu, ci sunt doar niște *indicatoare* către luminare și îndumnezeire. Călăuze către îndumnezeire. Și, dacă scoatem dogmele din cadrele vieții liturgice și ale nevoiței, nu sunt decât niște aberații. Scoateți dogma Sfintei Treimi din cult și din experiența luminării și îndumnezeirii – din punct de vedere rațional, nu-i decât o mare aberație. Nu spune nimic. Filosofic, nu se susține. De ce? Pentru că Părinții nu pornesc de la o idee. Pornesc de la acea Persoană concretă Care S-a arătat Prorocilor. În rugul aprins Se arată Îngerul, care Se cheamă Dumnezeu. Acesta este Hristos”.¹¹

Formularea dogmelor nu are doar caracter negativ, în sensul că au fost formulate sentințe ale Sfinților Părinți pentru contracararea și condamnarea ereziilor. Pozitiv, ele sunt stări și trăiri concrete în dinamica eshatologică a Bisericii, în viața ei plină de Duhul Sfânt, Duhul lui Hristos. Cu alte cuvinte, medicamentul este generat în urma unei boli și cu scopul de a însănătoși ființa umană, ceea ce nu înseamnă că nu sunt credincioși pe deplini sănătoși

⁸ Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 1978, p. 72.

⁹ IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *op. cit.*, p. 123.

¹⁰ Dumitru STĂNILOAE, *Noțiunea dogmei*, în revista *Studii teologice* (ST), an. XVI, 1964, nr. 9-10, p. 539-540.

¹¹ IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *op. cit.*, p. 124.

duhovnicește și care trăind plenar viața lui Hristos efectiv nu au nevoie de un suport teoretic, de aceea, Biserica învață că odată ajunși la starea de îndumnezeire, pentru credincioșii desăvârșiți, rolul terapeutic al dogmelor este de prisos, ei au ajuns la un mod de viață adânc și duhovnicesc pornind de la temelia și fidelitatea dogmelor păstrate și primite prin Biserică și prin iconomia Persoanelor Preasfintei Treimi. „Cu alte cuvinte, viața duhovnicească a membrilor comunității ecclesiastice, credința înțeleasă drept comuniune cu viața dumnezeiască și monumentele Tradiției, nu sunt stări *iraționale* și *emoționale*, ci raționale, mintale și volitive; adică, s-ar putea spune, că prin *raționalitatea* ipostasului uman, se realizează salvarea și afirmarea unității existențiale a omului. În acest fel se înlătură fragmentarea firii create în nenumărate fracțiuni și în cunoștințe parțiale, și toate dobândesc, de la simțurile trupului până la cele mai subtile lucrări ale minții, integritatea, pura și dumnezeiască simplitate. În câteva cuvinte, prin dogmă se realizează restaurarea rațiunii în cadrele funcționării ei în conformitate cu firea, și nu se înțelege dogma prin cercetarea exercitată de o rațiune izolată”.¹²

Dogmele nu pot fi experiate înafara Bisericii. Cartea *Faptele Apostolilor*¹³ ne demonstrează și ne certifică faptul că fără adevărul dumnezeiesc nu poate exista viață autentică în Biserică, nici viață în Duhul Adevărului, căci numai în Duhul Sfânt dogmele evanghelice pot fi trăite autentic și în primul rând dogma Învierii lui Hristos pentru că toți creștinii sunt creștini datorită învățaturii despre Învierea lui Hristos care este și învierea lor (I Cor. cap. 15). „Viața evanghelică, viața apostolică nu este altceva decât experiență, un parcurs în mijlocul sfintelor dogme și a sfintelor adevăruri evanghelice.

Un exemplu, în acest sens, este Sfântul Maxim Mărturisitorul (580-662) care înrădăcinând hristologia calcedoniană în teologia trinitară a capadocienilor, *a omis deplin să conceptualizeze dogmatica de la Niceea și Calcedon*, învățatură care a tins să exprime taina lui Dumnezeu în termenii esenței și ai naturii, fără să recupereze taina trinitară a Dumnezeului creștin. De asemenea, el a reînnoit teologia marilor anteniceieni (în primul rând teologia Sfântului Irineu de Lyon) care vedeau taina mântuirii mai presus de orice, o vedeau ca iconomie a persoanelor trinitare. Prelungindu-i pe capadocieni, cu o subtilitate deplin bizantină, Sfântul Maxim a urmat, cu prețul sângelui său, o cale de vârf pentru *o teologie care nu înceta a vorbi de iconomia persoanelor treimice* până la *kenoză* și de moartea Unuia din Treime, fără să revină la relativizarea dogmelor de la Niceea și a celei de la Calcedon. Mai mult decât acest principiu metafizic al inspirației net aristotelice, Sfântul Maxim a avut motive dogmatice specifice pentru a refuza să ia în considerare teandrismul lui Hristos ca pe o sinteză naturală. Sfântul Maxim a estimat că dogmatizând sinteza hristologică în chipul dominației naturale a sufletului față de trup, din alcătuirea umană, s-ar compromite transcendența Dumnezeului creștin care ar putea pretinde că mântuiește numai prin intermediul unei superiorități ierarhice. Preponderența fizică a unei naturi față de cealaltă nu are loc decât numai în domeniul cosmologic al creatului unde naturile s-au ordonat unele altora pentru a constitui universul. Sinteza esențelor naturale, ca cea a sufletului și a trupului, au fost înscrise prin necesitate ontologică în însăși geneza părților create care nu au putut să vină la ființă una din alta. Această sincronie, subiacentă preponderenței naturale, a motivat refuzul lui Sfântului Maxim de a lua în considerare sinteza hristologică ca sinteză naturală. Pentru Sfântul Maxim îndumnezeirea înseamnă intrarea omului în adopția sa filială, în care

¹² Nikos A. MATSOUKAS, *Teologie Dogmatică și Simbolică. Expunerea credinței ortodoxe în confruntare cu creștinismul occidental*, vol. II, trad. Nicușor Deciu, Editura Bizantină, București 2006, p. 24.

¹³ „Fiecare virtute a lor s-a desăvârșit prin dreapta învățatură”, Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Faptele Apostolilor*, I, 1, P. G. 60, 15).

caracterul ipostatic este pecetea milosteniei care trebuie să marcheze modul Lui de a exista prin acțiunile Lui. Putem vedea astfel pericolul care se găsește în voință, o doctrină a harului necreat care stă în continuitate *naturală* cu natura, dacă o luăm în sens dionisian, al unei participări teurgice față de dinamismul dumnezeiesc unic care informează fapăturile despre dinamica Persoanelor dumnezeiești. Pentru Sfântul Maxim, harul se înscrie în mișcarea ipostatică a filantropiei: *kenoza* Fiului lui Dumnezeu și noua naștere a omului a marcat caracterul milosteniei în adopția filială. Această doctrină este cheia interpretării concepției palamite a harului necreat: locul dogmatic al energiilor necreate a fost reprezentat de o sinergie a celor două voințe ale lui Hristos în ipostasul Fiului, după care a fost recunoscută de Sfântul Maxim *lumina ipostatică* ca și caracter filial care a oferit adopția în filantropia trinitară.¹⁴

În conținut, dogmele nu se schimbă pentru că nu poate exista o altă viață decât cea în Biserica lui Hristos. Succesul acestei vieți ține de evaluarea corectă a rezultatelor dobândite de două mii de ani. Un medicament este bun doar dacă vindecă, o dogmă este bună doar dacă conduce credinciosul de la moarte la viață, de pe pământ la cer, de aici caracterul ei taumaturgic dar și plin de vitalitate creatoare. Viața dogmatică a Bisericii nu este încremenită pe veci. Cei care nu sunt în Biserică au această temere de conservatorismul dogmatic, îl refuză, îl contestă și îl ignoră. Biserica a condamnat aspru ideea de încremenire, sau lipsă de mișcare, a unor părinți ai pustiei care credeau că mântuirea este *status*-ul concret al gândirii creștine. Evagrie (†399), de pildă, a fost condamnat tocmai datorită acestei perspective dogmatice a unei mântuirii bazate pe sistemul metafizic static al filosofiei neoplatonice. Nu te poți mântui de unul singur doar prin rugăciune și contemplație, fără Sfintele Taine, principiul dinamic și permanent înnoitor al urcușului *epektatic* către Împărăția lui Dumnezeu. Dogma nu este intelectualism spiritualist, ci viață dinamică în Hristos prin Sfintele Taine, în Biserică. Mântuirea, ca mișcare în har și Adevăr, a primit noi perspective la Sfântul Maxim Mărturisitorul (580-662) pentru care dogma era, paradoxal, viață și stare, mișcare și oprire, în același timp: *status mobilis* și *motus stabilis*. Dogma schimbă viața Bisericii vindecându-o, și nu invers, iar atunci când lumea își creează dogme noi, potrivit pornirilor sale autonome, se produce o ruptură riscantă între conținutul dogmei și formularea acesteia. Conținutul este adevărul revelat, iar formularea doar o expresie verbală care se perfecționează continuu în funcție de sfera de înțelegere prin limbaj și de perioada istorică prin care trece viața în Duh Bisericii și ajută credincioșii din postura de model de credință și model de mărturisire. Tot aici este bine de menționat că una este dogma și alta reflexia pe marginea ei, reflexie ce poate genera fie controverse, fie aspecte pozitive și mărturisitoare ale prezenței iconomice a Mântuitorului în viața eclezială mereu înnoită prin har. „Biserica trăiește presiunea prezenței lucrătoare a lui Hristos, cum au trăit organele revelației și poporul Israel presiunea actelor de revelare a lui Dumnezeu. Deosebirea este că prin această presiune nu li se comunică mereu ceva esențial nou, ci bogăția nesfârșită a aceluiași Hristos în care e concentrată și încheiată toată Revelația”.¹⁵

Deosebirea dintre dogmă și reflexie poate fi comparată ca între medicament și modul de administrare a acestuia, ca între lege și metodologia de aplicare a ei. Toate sunt complementare și privesc aceeași realitate concretă. Unele reflexii teologice, pornite din dorința autonomă a gândirii umane umbrită de păcat, creează ceea ce specialiștii denumesc

¹⁴ *Pe larg*, Juan Miguel GARRIGUES, *Maxime le Confesseur. La charité avenir divin de l'homme*, Éditions Beauchesne, Paris 1976.

¹⁵ Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 76.

revelație deschisă. Aici există două riscuri: mai întâi de a ieși din cadrele adevărului revelat și neschimtabil, adică din cadrul funcției terapeutice a învățaturii de credință, iar în al doilea rând de a denatura aplicabilitatea acestui adevăr la contextul unei lumi dinamice și într-o permanentă căutare de lămuriri specifice și concrete ca răspuns al preocupărilor spirituale și contextuale. „Dogma nu este o îngustare a dezvoltării spirituale libere a ființei umane care crede, ci, dimpotrivă, ea o menține pe aceasta capabilă de o astfel de dezvoltare. Iar prin libertate, sistemul este deschis noului în mod continuu și real”.¹⁶ Din atributele *continuu* și *real* rezultă *acribia* Teologiei, în general și al Dogmaticii, în special, ca expresie a acurateței cu care Biserica transmite generațiilor viitoare tezaurul mântuitor. „Nu este doar o acuratețe neechivocă, strictețe și claritate – de fapt, *akribieia* – cerute în sfera dogmaticii (cum poate fi obținută altfel unitatea minții?), ci acuratețea și claritatea sunt deasupra celor necesare într-o diagnoză mistică. Tocmai din acest motiv, problema riturilor sectarilor și ereticilor trebuie formulată și rezolvată în termenii stricti ai *akribiei*. Din acest punct de vedere nu este atât o *quaestio iuri*, cât o *quaestio facti*, și într-adevăr și chiar de act mistic, de realitate sacramentală. Nu este o chestiune de recunoaștere așa cum este de diagnoză; este necesar să identificăm și să discernem realitățile mistice”.¹⁷

Dacă viața Bisericii în Duhul lui Hristos este una dinamică, și nu statică, și învățătura de credință cunoaște această dezvoltare ca răspuns frământărilor unei lumii în continuă mișcare, o dezvoltare care va continua până la sfârșitul veacurilor, pentru că la provocări noi e nevoie de răspunsuri pe măsură, la noi boli și curente spirituale e nevoie de noi tratamente și vindecări contextuale. Ar fi, de pildă, de dorit un răspuns dogmatic, și urgent, din partea Bisericii în raport inteligența artificială, efectele și foloasele ei asupra libertății umane și a gândirii umane în general.

Răspunsurile date noilor provocări susțin și confirmă caracterul invariabil al învățaturii de credință datorită faptului că acestea nu-și pierd conținutul revelat și au girul Bisericii infailibile în ființa sa, sunt fundamentele vieții unice în Hristos, capul acesteia. Dacă noile formulări și răspunsuri sunt capabile să schimbe în binele evanghelic viața credincioșilor, acestea sunt, sau vor fi, unanim acceptate de întreaga Biserică prin consens. Dezvoltarea dogmei este un proces simultan cu explicarea consistentă și cu necesitatea de dialog a Bisericii cu societatea contemporană ei și cu noile provocări contextuale. „Iisus Hristos este în același timp Dumnezeu și om, o unică Persoană în două naturi (divinitate și umanitate), iar persoana Sa de Fiu revelează în Sine pe Dumnezeu în același timp ca Unul și ca Trei. Înțelegerea misterului acestei revelații a necesitat și necesită un nou mod de gândire relațional și paradoxal, care ține în tensiune doi termeni opuși și ireductibili, dar egal valabili (reducția lor era semnul distinctiv al ereziei față de ortodoxie). Acest mod de gândire – opus atât reducției dialectice la identitate, cât și dualismului alternativ – a devenit prin creștinism, veritabila *forma mentis* a Europei, difuzându-se în domeniile cele mai diferite, imprimând o viziune relațional-personală nu numai despre Dumnezeu, dar și despre om, lume și istorie. Pe baza lui Europa a putut asimila tradiții și moșteniri culturale diferite, devenind o cultură deschisă”.¹⁸

Caracterul taumaturgic al învățaturii de credință se poate cuantifica în *rata de succes* pe care acesta o are la nivelul spiritualității și misiunii ortodoxe. Avem o societate

¹⁶ *Ibidem*, p. 77-78.

¹⁷ Georges FLOROVSKY, *The Doctrine of the Church and the Ecumenical Problem*, *Ecumenical Review* (1950), p. 155.

¹⁸ Ioan I. ICĂ jr., *Biserică, societate, gândire în răsărit, în Occident și în Europa de azi*, în vol. *Gândirea socială a Bisericii. Fundamente, documente, analize, perspective*, Editura Deisis, Sibiu 2002, p. 50.

secularizată, globalizată, tehnicizată și consumistă, problema nu se pune dacă facem sau nu mărturisire misionară de credință, ci modul în care suntem receptați ca purtători ai acestei posibilități de vindecare, de ieșire din colapsul unei antropologii autonome care se alimentează permanent din ideologiile umaniste și care nu se poate descătușa și auto-vindecă prin iluminare și desăvârșire. Radicalismul unei dogme mărturisite continuu și fără efect ontologic va fi mereu criticată și refuzată de societate datorită ineficacității sale obiective. Lumea așteaptă și dorește un rezultat rapid și eficient care să poată îndrepta omul spre scopul final gândit de Creatorul său, de aceea ca un imperativ misionar urgent se impune contopirea doctrinei cu viața concretă de zi cu zi a omului contemporan. Ținta misionară rămâne sfințenia vieții, vindecarea concretă a acestuia prin trăirea unei învățături revelate de Dumnezeu, formulată și actualizată mereu *de și în* Biserică ca lucrare a Duhului Sfânt, nu cu pretenția că formularea aduce o completare unui vid doctrinar existent, ci se conturează doar o nouă precizare în raport cu o situație misionară concretă. Dogma nu are drept scop doar transmiterea de înțelesuri și cuvinte, deoarece Dumnezeu în Sine este inexprimabil și incomprehensibil, ci are scopul de a ne uni cu acest Dumnezeu Preasfânta Treime mai presus de aceste înțelesuri și cuvinte, care lipsite de viață duhovnicească pot chiar ucide sufletul și mințile *savanților teologi* prin speculații și filosofările lor fără început și fără de sfârșit. Acum înțelegem de ce o învățătură pur teoretică și speculativă, fără viața în Duhul Sfânt a Bisericii, își pierde gradual caracterul dumnezeiesc și alunecă ușor pe panta ereziei. „Dogma nu e făcută să fie crezută. Dogma e făcută să fie trăită. Pentru că dogma fără trăire este erezie. O erezie încă și mai mare e să stea unii la birourile lor și să creadă că pot să aprofundeze și să conceapă idei mărețe în jurul temelor dogmatice. Asta-i cea mai mare idioțenie. Metodologic vorbind, nu se susține. Doar un naiv care n-are nici cea mai mică idee despre metodologia științifică poate să-și închipui așa ceva”.¹⁹

Doctrina Bisericii este formulată ca lucrare omenească pentru contextul lumii de aici. Însăși raționalitatea lumii create ajută gândirea teologică și duhovnicească de a elabora sinteze de credință, adică definiții pozitive ale credinței dogmatice și doar ghiduri și mărturii îndreptate contra atacurilor eretice, așa cum uneori sunt prezentate în manualele de Dogmatică ortodoxă. Sfinții Părinți, ca unii care au conștientizat caracterul terapeutic al învățăturii de credință, au folosit, în acest sens, o terminologie corectă în ceea ce privește exprimarea și interpretarea credinței necesară contextual și au fost conștienți „că doar credința apostolică rămâne invariabilă – adică numai persoana lui Iisus Hristos – pentru că ea constituie *norma normans*, atestată prin Scripturi, care rămâne aceeași și care se reactualizează mereu în tradiția liturgică a Bisericii”.²⁰

Constituția dogmatică a Bisericii, cât și caracterul ei taumaturgic, nu poate accepta o diversitate a dogmaticii în unitatea de credință. Biserica are o constituție teandrică, Capul ei este Hristos, Dumnezeu-Omul și Omul-Dumnezeu, iar înafara Lui nu există mântuire și nici vindecarea deplină a naturii umane coruptibilă prin păcat. Paletarul conținutului dogmatic al Bisericii este prezentat de însăși experiența vieții duhovnicești din spațiul eclezial, al Tradiției Sfinte, firul roșu al liniei patristice pe deplin înțelese, conștientizate și aplicate în viața de zi cu zi al credincioșilor ca maturitate teologică desăvârșită dar mereu înnoită și înnoitoare.

Conștientă de valoarea taumaturgică a conținutului său doctrinar, Biserica nu poate recunoaște simultan două sau mai multe tradiții teologice sau dogmatice, ceea ce din punctul

¹⁹ IEROTHEOS, Mitropolitul Nafaktosului, *op. cit.*, p. 127.

²⁰ Dumitru POPESCU, *La valeur des définitions dogmatiques. Dogme on témoignage?*, in vol. *Tradition and dogma: What kind of Dogmatic Theology do we propose for nowadays?*, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad 2009, p. 252.

de vedere al unui dialog interconfesional, sau chiar interreligios, ar fi aproape imposibil de construit și întreținut pe o perioadă mai lungă de timp, deși cercetarea dogmatică se bazează pe o *teorie documentară a comuniunii* dintre toți oamenii și credințele lor. Fără acest aspect, Ortodoxia este privită doar ca un filtru la nivel de idei, sau termeni dogmatici, iar fără contextul taumaturgic al spiritualității ei ar fi imposibil de perceput și aplicat din punct de vedere empiric.

În procesul ontologic de vindecare a omului și a întregii creații, Biserica și-a asumat și riscuri. Unul dintre acesta ar putea fi denumit *riscul diviziunii*. Model de unitate și comuniune prin excelență, Biserica - formulând și mărturisind dogmele sale – împarte/despărte conținutul revelat și dumnezeiesc de conținutul ideologic de tip umanist, dogma de erezie²¹, Biserica de secte, ortodocșii de neortodocși. S-ar părea că acest model nu este agreat de societatea postmodernă care își dorește o unitate umană firească și perpetuă, însă nu putem pune alături pe creștinul virtuos contaminarea stării păcătoase. Separarea bolii și a bolnavului nu este definitivă în procesul soteriologic, ci este vremelnică până ce se realizează vindecarea amestecul și confuzia trebuie evitate (Apoc. 3, 16). În teologia dogmatică termenii de *unitate*, *uniformitate*, *loialitate* și *conformitate* nu se amestecă și nici nu se confundă între ei, altfel efectul taumaturgic fie că se amână fie că dispăre, iar cunoașterea Adevărului Întrupat²² este supusă unei *pseudomorfoze doctrinare* care duce pe rând la confuzie de tip monofizit sau la separare de tip nestorianist.

CONCLUZII

Cu toate aceste riscuri de mai sus, Transcendența Tripersonală a Preasfintei Treimi trebuie tradusă și transpusă în istorie prin Biserică și societate, cu toate că la nivelul credinței, a Sfintelor Taine, a culturii diferitelor popoare creștine există un mare risc al (re)interpretării conținutului revelat de Dumnezeu și formulat de Biserică, iar consecințele pot fi nedorite și imediate: conflicte și tensiuni interconfesionale și interreligioase, sau neînțelegeri cauzate de starea maladivă a păcatului. Unitatea de credință, *koinonia*, presupune ca diferențele să fie rezolvate în cadrul comunității²³ pe baza principiilor revelate, formulate și apoi mărturisite comunitar și etapizat în spațiul public și liturgic. Comunitatea care mărturisește dreapta învățătură își trăiește propria-i credință, fapt pentru care latura doxologică a Bisericii exprimă și caracterul taumaturgic al dogmelor care nu este altceva decât conținut dogmatic al credinței. Nu există nimic mai profund și mai decisiv decât credința trăită, exprimată în viața duhovnicească și în rugăciune. Biserica se roagă, doxologhește și își exprimă credința ca pe o stare mereu festivă. Cine participă la viața Bisericii, pe care o simte ca un întreg comunitar în baza identității învățaturii de credință, acceptă diferențele de limbaj teologic pentru că mai întâi este viața eclezială și apoi cuvântul teologic formulat, mereu înnoit în sensurile sale și mărturisit printr-o viață dincolo de cuvinte.

²¹ „Illicita agere, ardua transcedere, ineffabilia loqui” (a acționa ilegal, a întreprinde pași greșiți, a rosti cuvinte inefabile - trad. a.), HILARIUS Pictaviensis, *De Synodis* 62 (PL 10, 51).

²² „Perceptio divinae veritatis tendens in ipsam” (percepția adevărului dumnezeiesc care s-a mutat în spre adevărul în sine - trad. a.), Toma d’Aquino, *III Sent.* D. 25 q. 1, sa. 1, q. obj. 4, ST IIa, IIIae, q. 1, a. 6.

²³ *Pe larg*, Yves Congar, „Le dialogue, loi du travail oecuménique, structure et intelligence humanin”, *Chrétiens en Dialogue*, Unam sanctam, 50, Paris, 1966, 1-17.

Între taina vieții creștine și conținutul dogmei, Sfânta Liturghie este mediul prin care credinciosul are șansa vindecării sale depline în ceea ce privește ezitățile, neînțelegerile, temerile și toate maladiile spirituale și trupești, lumești sau cosmice. Dacă ele devin tot mai conștiente, asumate și dirijate spre aceeași țintă finală interesul omului contemporan pentru dogmă și viață, pentru vindecare și îndumnezeire, dar mai ales de aspectul lor complementare, derapajele antropocentriste și transumaniste s-ar putea vindeca și restaura în drumul lor spre veșnicie.

BIBLIOGRAFIE

- [1] Calinic BERGER, *Teognosia. Sinteza dogmatică și duhovnicească a părintelui Dumitru Stăniloae*, trad. ierom. Nectarie Dărăban, Editura Deisis, Sibiu 2014;
- [2] Georges FLOROVSKY, *The Doctrine of the Church and the Ecumenical Problem*, Ecumenical Review (1950);
- [3] Juan Miguel GARRIGUES, *Maxime le Confesseur. La charité avenir divin de l'homme*, Éditions Beauchesne, Paris 1976;
- [4] HILARIUS Pictaviensis, *De Synodis* 62 (PL 10, 51); Ioan I. ICĂ jr., *Biserică, societate, gândire în răsărit, în Occident și în Europa de azi*, în vol. *Gândirea socială a Bisericii. Fundamente, documente, analize, perspective*, Editura Deisis, Sibiu 2002;
- [5] IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică după învățăturile prin viu grai al Părintelui Ioannis Romanidis*, Vol. I, *Dogmă-Morală-Revelație. Prezentare critică*, trad. Tatiana Petrache, Editura Doxologia, Iași 2014;
- [6] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Faptele Apostolilor*, I, 1, P. G. 60, 15;
- [7] Nicolae IONESCU, *Dogma ortodoxă în cugetarea și viața poporului nostru*, Tipografia Capitalei, București 1931;
- [8] Vladimir LOSSKY, *Introducere în teologia ortodoxă*, trad. Lidia și Remus Rus, Editura Enciclopedică, București 1993;
- [9] Nikos A. MATSOUKAS, *Teologie Dogmatică și Simbolică. Expunerea credinței ortodoxe în confruntare cu creștinismul occidental*, vol. II, trad. Nicușor Deciu, Editura Bizantină, București 2006;
- [10] John MEYENDORFF, *Teologia bizantină*, trad. Alexandru I. Stan, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 1996;
- [11] Dumitru POPESCU, *La valeur des définitions dogmatiques. Dogme on témoignage?*, in vol. *Tradition and dogma: What kind of Dogmatic Theology do we propose for nowadays?*, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad 2009;
- [12] Justin POPOVITCH, *Philosophie orthodoxe de la vérité. Dogmatique de l'Eglise Orthodoxe*, Tome IV, Collection *La Lumière du Thabor*, Paris 1997;
- [13] Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 1978;
- [14] Dumitru STĂNILOAE, *Noțiunea dogmei*, în revista *Studii teologice (ST)*, an. XVI, 1964, nr. 9-10, p. 539-540.
- [15] Toma d'Aquino, *III Sent. D. 25 q. 1, sa. 1, q. obj. 4, ST IIa, IIIae, q. 1, a. 6*;
- [16] Yves CONGAR, *Le dialogue, loi du travail oecuménique, structure et intelligence humanin, Chrétiens en Dialogue*, Unam sanctam, 50, Paris, 1966, 1-17.